

ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΟ ΚΥΡΟΣ ΤΩΝ ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Τὸ πρόβλημα τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, ἰδιαίτερα ὡς πρὸς τὸ κύρος τῶν προτάσεων στὶς ὁποῖες οἱ κρίσεις αὐτὲς ἐμπεριέχονται, ἐμφανίσθηκε ἱστορικὰ μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση ὕστερα ἀπὸ τὸν κριτικὸ περιορισμὸ τοῦ τελεολογικοῦ ἐπιχειρήματος ποὺ δέσποζε στὴν ἐπιστῆμη τοῦ 17ου αἰῶνα. Ἀνεξάρτητα ἂν ἡ ἔμφαση σὲ ἀξιολογικὰ ἐλεύθερες προτάσεις προσδίδει τὴ λεγόμενη «φυσιοκρατικὴ» πλάνη, στὸ βαθμὸ ποὺ ὡς πρότυπο γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν προτάσεων τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν τίθεται ἡ μεθοδολογία τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἢ ἐπὶ τοῦ θέματος βιβλιογραφία, σημαντικὴ στὴν ἔκτασή της καθὼς εἶναι, δὲν εἶναι συμπερασματική.

Ὁ ἴδιος ὁ Μὰξ Βέμπερ, ὑπέρμαχος μιᾶς ἀπηλλαγμένης ἀξιολογικῶν κρίσεων κοινωνικῆς ἐπιστήμης, ὑπεστήριξε τὴν ἄποψη ὅτι οἱ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες πρέπει νὰ κατανοοῦν τὶς ἀξίες ποὺ ἐμπεριέχονται στὴν ἀνθρώπινη κοινωνικὴ δράση καὶ στοὺς θεσμούς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ θέση πρὸς τὶς ἀξίες αὐτὲς τοῦ ἐρευνητοῦ ἐπιστήμονος. Ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας φαίνεται συστατικὴ τοῦ ἴδιου τοῦ ἀντικειμένου τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, στὸ μέτρο ποὺ τὸ πεπερασμένο μέρος τοῦ πολιτιστικοῦ βίου ποὺ ἐρευνᾶται, ἐπιλέγεται ἀξιολογικά, δηλαδή, σύμφωνα μὲ τὸν Μὰξ Βέμπερ, ὁ ἐρευνητὴς ἀποδίδει νόημα καὶ σπουδαιότητα σ' ἓνα συγκεκριμένο μέρος τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς, διαχωρίζοντάς το μὲ βάση τὴν συνάφειά του πρὸς ἓνα σύστημα ἀξιῶν, ἀπὸ τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν πολιτιστικῶν φαινομένων. Ἡ βεμπεριανὴ αὐτὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀξιολογικὴ φύση τοῦ γνωστικοῦ ἀντικειμένου τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἐκβιάζει καὶ τὴν ἐξέταση τοῦ κύρους τῶν ἀξιολογικῶν προτάσεων μὲ κριτήρια διαφορετικὰ ἐκείνων μὲ τὰ ὁποῖα ἀποφασίζεται τὸ κύρος τῶν προτάσεων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν¹. Ἡ ἄποψη βέβαια αὐτὴ δὲν εἶναι καθοριστική, ὅπως κατωτέρω θὰ ἐξετάσουμε.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀντικειμενικότητας στὴν ἀνάλυση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καὶ στὴν ἐρμηνεία ἢ τὴν πρόβλεψή τους, ἀποκλείει —σύμφωνα

1. Max WEBER, "Objectivity in social science" in *Readings in the Philosophy of Social Sciences*, by May Brodbeck (ed.), London, Mackmillan, 1970, pp. 85-97.

μὲ τὸ βεμπεριανὸ ἐπιχείρημα— τὴν ἀναγωγὴ τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητας σὲ νόμους σὲ δύο ἐπίπεδα: (α) ἡ γνῶση τῶν κοινωνικῶν νόμων δὲν ἀποτελεῖ «γνῶση» τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας, ἀλλὰ ἓνα μέσο γιὰ τὴν κατανόηση τῆς πραγματικότητας αὐτῆς, καὶ (β) στὴν ἔννοια τοῦ νόμου ἀντιτίθεται ἡ ἀτομικότητα τῶν συγκεκριμένων μορφωμάτων τῆς πραγματικότητας, ποὺ ἀποφασίζεται ἀπὸ τὸ σύστημα τῶν ἀξιολογικῶν ἰδεῶν². Ἡ ἀδυναμία ἐξαντικειμενίκευσης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καὶ ἡ θεώρησή τους ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς τυπικῆς λογικῆς φαίνεται νὰ διαφορίζει τὰ κριτήρια τοῦ κύρους τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων ποὺ συνδέονται μαζί τους, ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐπισημαίνει τὴν ἴδια τὴν δυναμικὴ τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων στὸν ἱστορικὸ χρόνο. Μολονότι ἡ ἐπιστήμη τῶν κοινωνικῶν φαινομένων σχετίζεται μὲ ὑποκειμενικὲς προϋποθέσεις, δηλαδὴ μὲ ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ ποῦ, ἔστω κι ἔμμεσα, τοὺς προσδίδει σημασία καὶ νόημα ὁ ἐρευνητής, ἐν τούτοις ἡ γνῶση ποὺ ἀποκτᾶται μὲ τὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες εἶναι ἀπόλυτα αἰτιώδης γνῶση, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ἐμφανίζεται ἡ αἰτιότητα τῆς γνώσεως τῶν συγκεκριμένων φυσικῶν γεγονότων μὲ ποιοτικὸ χαρακτήρα. Ὁ Μὰξ Βέμπερ, στὴν προσπάθειά του νὰ ἐπισημάνει ὅτι τὰ προβλήματα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἐπιλέγονται μὲ βάση τὴν ἀξιολογικὴ συνάφεια, ἡ ὁποία καθορίζει τὸ πρόβλημα τῆς ἐμπειρικῆς ἀναλύσεως, ἐπιδιώκει νὰ διευκρινίσει τὰ κύρια κριτήρια τοῦ κύρους τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων. Σύμφωνα μὲ τὸν Μὰξ Βέμπερ, οἱ ἀποκλίνουσες διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων —ποὺ συχνὰ πλανῶνται ὄχι μόνον γιὰ τὶς ἀξιολογήσεις τῶν ἀντιπάλων τους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδίων— καὶ τὸ κύρος τῶν παραδοχῶν ἢ τῶν ἀξιωμάτων ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται οἱ ἀποκλίσεις αὐτές, ἀποφασίζεται ὄχι μὲ τὶς τεχνικὲς τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν, ἀφοῦ δὲν παράγεται νέα γνῶση γεγονότων, ἀλλὰ ἀντίθετα τὸ κύρος τους εἶναι παρόμοιο ἐκείνου τῆς τυπικῆς λογικῆς. Στὸ ἐπίπεδο ὅμως τῆς πρακτικῆς ἀξιολογήσεως τῶν πραγματικῶν καταστάσεων, τὸ κύρος τῶν προτάσεων τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν λογικὴ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ παρατήρηση τῶν πληρεστέρων εὐρηματικῶν ἀναλύσεων τῶν ἐμπειρικῶν καταστάσεων, ποὺ κατ' ἀρχὴν ὑπόκεινται σὲ πρακτικὴ ἀξιολόγηση. Σ' ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο ἀναλύσεως, ποὺ ἄπτεται τοῦ ἐξεταζόμενου προβλήματος, ὁ Βέμπερ τείνει νὰ ἐπισημαίνει ὅτι σὲ μιὰ ἔγκυρη πρόταση πρέπει νὰ ἐκτιμῶνται οἱ πραγματικὲς συνέπειες ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση ὀρισμένων πρακτικῶν ἀξιολογήσεων, εἴτε σὲ σχέση μὲ κάποιο σκοπὸ εἴτε σὲ σχέση μὲ τὴν ἀποφυγὴ ἀνεπιθύμητων ἐπιπτώσεων³.

2. M. WEBER, *op. cit.*

3. M. WEBER, *op. cit.*

Ἡ ὑπερβατικὴ προϋπόθεση τῆς ἐπιστήμης ἐνθαρρύνει τὴν ἀφαίρεση τῶν γεγονότων ἀπὸ τὸ ἀξιολογικὸ πλέγμα τους, ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ ἀνατρεπτικὸς χαρακτήρας τῶν ἀξιολογικῶν στοιχείων γιὰ τὸ κύρος μιᾶς πρότασης ποὺ ἐμπλέκεται στὴν ἐπιστημονικὴ ἀντικειμενικότητα θεωρεῖται ὡς πλάνη. Ἡ πλάνη αὕτη —σύμφωνα μὲ τὸν Κάπλαν⁴— τείνει ν' ἀποτελεῖ γενικὰ ἓνα εἶδος ἀντιστροφῆς τῆς γενετικῆς πλάνης, ἐπειδὴ μιὰ πρόταση γίνεται δεκτὴ, ἢ ἀπορρίπτεται, ὄχι λόγῳ τῆς φύσεώς της, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ἀποτελέσματός της. Μὲ ἄλλα λόγια μιὰ πρόταση γίνεται ἀποδεκτὴ ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν οἱ ἀξίες μας ἢ τὸ σύστημα ἀξιῶν μας ἐξυπηρετεῖται καλύτερα, ὅταν ἡ πρόταση αὕτη εἶναι ἀληθὴς, παρὰ ὅταν εἶναι ψευδής. Ὅλες οἱ προτάσεις κρίνονται μὲ βάση τὶς ἐπιπτώσεις τους.

Πλάνη δὲν ἀποτελεῖ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχουν κίνητρα ἐκ μέρους τοῦ ἐρευνητῆ ποὺ ἐμπλέκονται στὴν ἐπιστημονικὴ σκέψη (καὶ τὰ ὅποια κίνητρα μποροῦν νὰ συμβάλλουν στὴν πλήρωση ἑνὸς σκοποῦ ἢ στὴν καταστροφὴ τῆς του), ἀλλὰ στὴν πλάνη ἐμπεριέχεται κυρίως μιὰ προκατάληψη, ἓνα συμπέρασμα ποὺ ἔχει ἤδη ἀποφασισθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη, καὶ ποὺ ὑποστηρίζεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτήν. Οἱ ἀξίες ἀφ' ἑαυτὲς δὲν ὁδηγοῦν σὲ πεπλανημένες προτάσεις, διότι αὐτὸ ποὺ ἐρευνᾶται εἶναι ἡ ὕπαρξη τῶν ἀξιῶν καὶ ὄχι τὸ κύρος τους, στὸ μέτρο ποὺ ἡ ἐπιστήμη ἀξιῶνει ὄχι τὸν ἐκμηδενισμό τῶν ἀξιολογικῶν πλανῶν, ἀλλὰ τὴν ἐκτίμησή τους, ὡς νὰ ἐπρόκειτο γιὰ πλάνες παρατηρήσεως, ποὺ οἱ συνέπειές τους μποροῦν νὰ ἀκυρωθοῦν ἢ νὰ μειωθοῦν. Μιὰ πρόταση ποὺ ἐπιβεβαιώνει κάτι γιὰ ἀξίες διαφέρει ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση τῶν ἰδίων τῶν ἀξιῶν στὴν ἐρευνά μας, ἐκτὸς ἂν αὐτὸ ποὺ βεβαιώνεται εἶναι ἡ ἀξία τῶν ἀξιῶν ἐκείνων, δηλαδὴ τὸ κύρος τους. Οἱ ἐπιβεβαιώσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀποκαλοῦνται ἀξιολογικὲς κρίσεις καὶ ἀποτελοῦν εἰδικὴ περίπτωση ἀξιολογικῶν προτάσεων, πρόκειται δηλαδὴ γιὰ κρίσεις ποὺ ἐκφράζουν τὶς ἀξίες τοῦ ἰδιοῦ τοῦ κρίνοντος. Ἡ πρόταση, ἀκόμη κι ἂν ἀφορᾷ ἀξίες, εἶναι μιὰ πρόταση γεγονότων. Μποροῦμε ν' ἀποφασίσουμε ὅτι κάτι συμμορφώνεται πρὸς ἓνα ὁρισμένο κριτήριον, χωρὶς νὰ ἀποδεχόμεθα τὸ κριτήριον αὐτό, ἔστω κι ἂν ἡ κρίση μας προϋποθέτει τὰ δικά μας κριτήρια γιὰ τὴν συμμόρφωσή του.

Ἡ ἴδια ἡ πίστη στὴν ἀξία τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας εἶναι παράγωγη ὁρισμένων μόνον πολιτισμῶν κι ὄχι τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἐν τούτοις καὶ στὶς ἴδιες τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, ὅποιοδῆποτε πρόβλημα ἐπιλεγεῖ πρὸς ἐπίλυση ἀπὸ τὸν ἐρευνητῆ, ἡ ἐπιλογὴ του γίνεται γιὰ κάποιον σκοπὸ σχετιζόμενο εἴτε μὲ τὶς δικές του ἀξίες εἴτε μὲ τὶς ἀξίες ἐκείνων ποὺ ἡ

4. Abraham KAPLAN, *The Conduct of Inquiry: methodology of behavioral science*, New York, Chnadler Publishing Co, 1964, pp. 370-397.

επίλυση τοῦ προβλήματος ἐπηρεάζει. Παρὰ τὴ θέση τοῦ Μάξ Βέμπερ ὅτι τὰ προβλήματα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἐπιλέγονται μὲ βάση τὴν ἀξιολογικὴ συνάφεια τῶν ἐρευνωμένων φαινομένων, ἐν τούτοις τόσο στίς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες ὅσο καὶ στίς ἐπιστῆμες τῆς φύσεως, οἱ ἀξίες ἐλαύνουν σὲ πλάνες ὅχι ὅταν ὑπαγορεύουν ἓνα πρόβλημα πρὸς ἐπίλυση, ἀλλὰ ὅταν προκαταλαμβάνουν τὴν λύση του.

Εἶναι σημαντικὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος κύρους τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων, ἡ διάκριση μεταξὺ ἀξίας καὶ γεγονότων. Οἱ ἀξίες δὲν ἐπαρκοῦν γιὰ νὰ συγκροτήσουν ἓνα γεγονός, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖες γιὰ τὴν διαμόρφωσή του. Ἀποτελεῖ θέμα γεγονότος ὁ εἰδικὸς τρόπος ἐννοιολογήσεως ἐνὸς προβλήματος, πλὴν ὅμως οἱ ἀξίες τείνουν νὰ ἐμφιλοχωροῦν στὸν καθορισμὸ ἐκείνου ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα γεγονός. Σὲ μιὰ ἔρευνα γεγονότων δὲν ἀναφερόμεθα στίς ἐπιπτώσεις τῶν ἀξιῶν, ἀλλὰ στὰ πορίσματα. Ἡ τυφλὴ ὑπακοὴ τοῦ ἐρευνητῆ στὰ γεγονότα μὲ λεπτεῖς στατιστικὲς μεθόδους δὲν ἐπαρκοῦν —ὑποστηρίζει ὁ Μάϊδραλ⁵— γιὰ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν πλανῶν, ὀφειλομένων σὲ ἀξίες, ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν προσπάθεια τοῦ ἐρευνητῆ γιὰ μιὰν ἀξιολογικὰ ἐλεύθερη ἐπιστήμη, οἱ ἀξίες ἐμφιλοχωροῦν τόσο στὴν πρόβλεψη ὅσο καὶ στὴν ἐννοιολόγηση ἐνὸς γεγονότος.

Ἡ ἀντικειμενικότητα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ, συνδέεται μὲ τὴν ἐξάλειψη ἢ τὸν περιορισμὸ τῶν ἀξιῶν στὸ μέτρο ποὺ οἱ ἀξίες αὐτὲς εἶναι καθαρὰ ὑποκειμενικὲς. Οἱ ὑποκειμενικὲς ἀξίες τοῦ ἐρευνητῆ πρέπει —κατὰ τοῦτο— νὰ ἀπαλειφθοῦν ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη ἢ νὰ τοὺς δοθεῖ ἀντικειμενικὴ θεμελίωση, ποὺ εἶναι καὶ τὸ σημαντικότερο. Ὁ Μάϊδραλ ἐν τούτοις ἐπισημαίνει τὴν ἀδυναμία ἀπαλείψεως τῶν ἀξιῶν καὶ προτείνει —ὡς ἀντίπαλο μέτρο— τὴν ἐκ τῶν προτέρων σαφὴ καὶ συγκεκριμένη διατύπωσή τους ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές. Κατὰ συνέπεια τὸ μεθοδολογικὸ πλεόν πρόβλημα δὲν εἶναι ἐὰν ἐμπεριέχονται ἢ ὅχι ἀξίες στὴν ἔρευνα, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ ἐμπειρικὴ τους θεμελίωση. Οἱ ἀξιολογικὲς προτάσεις εἶναι προτάσεις γιὰ γεγονότα ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ψευδῆ ἢ ἀληθῆ. Ἡ σύγχυση σχετικὰ μὲ τὸ κύρος τῶν ἀξιολογικῶν προτάσεων ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ προτάσεις αὐτὲς διαθέτουν ἓνα κανονιστικὸ χαρακτήρα σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς προτάσεις γεγονότων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐνῶ οἱ ὑποθετικὲς προστακτικὲς ἐμπεριέχουν πίστεις γιὰ τὰ μέσα, πρόσφορα καθὼς εἶναι γιὰ νὰ διακονήσουν ἓνα σκοπὸ (σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς κατηγορικὲς προστακτικὲς ποὺ ἀναφέρονται σὲ διαθέσεις καὶ ὅπου δὲν ἰσχύει ἡ διχοτόμηση τῶν προτάσεων σὲ ψευ-

5. G. MYDRAL, "Methodological Note on Facts and Valuations in social science" in his *An American Dilemma*, vol. II, New York, Harper Torchbook, 1944, pp. 102, 1027-1064.

δεῖς ἢ ἀληθεῖς), ἡ ὑπόθεση ὅτι κάθε ἀξιολογικὴ κρίση βασίζεται σ' ἓνα ἀπόλυτο τέλος ποὺ ἄνευ ὅρων ἐπιδιώκεται, ἐπισημαίνει καὶ τὴν βασικὴ πλάνη στὴν διχοτόμηση ἀξίας-γεγονότων.

Ἡ ἀντίληψη τοῦ Μάξ Βέμπερ ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ ἀνάλυση ἔσχατα θὰ ἀποφασίσει ἂν κάποιο μέσο εἶναι ἐπαρκὲς γιὰ τὴν ἐπίτευξη κάποιου ἀπόλυτου σκοποῦ, φαίνεται ν' ἀγνοεῖ τὸν πλαισιακὸ χαρακτήρα τῶν κρίσεων, ὅτι δηλαδὴ σὲ κάθε πλαίσιο δράσεως ὑπάρχει κάτι ποὺ δὲν εἶναι προβληματικό, ἔστω κι ἂν δὲν εἶναι ἀναμφισβήτητα δεδομένο. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπιτρέπεις ἢ ἀναγνωρίζεις ἓνα ρόλο στὶς ἀξίες δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ καθιστᾷ ψευδεῖς τὶς σχετικὲς προτάσεις ἢ τὶς ἀξίες παράγωγες πλανῶν, ἀλλὰ οἱ προτάσεις αὐτὲς εἶναι ψευδεῖς μόνον ὅταν τοὺς ἐπιτρέπεται ἓνας ρόλος ἀνεξέλεγκτος ἀπὸ τὴν ἐμπειρία⁶.

Κάθε ἀνθρώπινη δράση ἔχει τοὺς ὅρους καὶ τὶς συνέπειές της, ἄσχετα ἂν ὑπερβαίνουν τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο τελοῦνται. Στὸ μέτρο αὐτό, ἡ διατύπωση ἑνὸς ἀξιολογικοῦ προβλήματος ὡς διαφωνία μόνον μὲ τὰ μέσα καὶ ὄχι μὲ τὸν σκοπὸ ποὺ διακονεῖ ἡ δράση, συνιστᾷ πρόβλημα σημαντικὸ στὸν βαθμὸ ποὺ στὸ συνεχές, μέσον-σκοπός, τὰ μέσα τόσο μὲν καθορίζουν τοὺς σκοπούς, ὅσο καὶ καθορίζονται ἀπὸ τοὺς σκοπούς. Ἐπανερχόμενοι στὴν διάκριση *προτάσεων γεγονότων* καὶ *ἀξιολογικῶν προτάσεων*, μιὰ πρόταση γεγονότος ὑποστηρίζει κάτι γιὰ τὸ ἀντικείμενο ἢ τὰ ἀντικείμενα ποὺ σ' αὐτὰ ἀναφέρεται, καὶ ἀνάλογα μὲ τὶς ιδιότητες τῶν ἀντικειμένων, εἶναι εἴτε ψευδής, εἴτε ἀληθής, ἐνῶ ἡ ἀξιολογικὴ κρίση δὲν ἀποδίδει καμιὰ ιδιότητα στὸ ἀντικείμενο, στὴν πράξη ἢ στὴν κατάσταση αὐτὴ μὲ τὴν ἴδια περιγραφικὴ ἔννοια τῆς προτάσεως γεγονότων. Αὐτὸ ποὺ ἐκ πλάνης διατυπώνεται ὡς ιδιότητα τοῦ ἀντικειμένου εἶναι ὅτι τὸ ἀντικείμενο αὐτὸ προκαλεῖ στὸν κρίνοντα μιὰ ὀρισμένη διάθεση ἢ μιὰ κατάσταση πνεύματος.

Ἐνῶ οἱ κρίσεις ἀξίας δὲν ἀποτελοῦν προτάσεις γεγονότων, ἐν τούτοις εἶναι πρόταση γεγονότος ὅτι ὀρισμένο ἄτομο προβαίνει σὲ μιὰ κρίση ἀξίας ἢ ἀκόμη ἀποτελεῖ γεγονὸς ὅτι τὸ ἄτομο αὐτὸ ἔχει κάποιο ἀξιολογικὸ εἶδος ἐμπειρίας. Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οἱ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες δὲν εἶναι ἀξιολογικὰ ἐλεύθερες ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν παραδοχὴ ὅτι ὑπάρχει μιὰ σχετικὰ σαφὴς διάκριση μεταξὺ κρίσεων ἀξίας καὶ κρίσεως γεγονότων, διάκριση ποὺ στὴν πραγματικότητα τῆς κοινωνικῆς ἐμπειρίας εἶναι συχνὰ ἀνεπίτευκτη καθὼς τὰ συστήματα ἀξιῶν εἰσβάλλουν ἀποφασιστικὰ στὴν διαμόρφωση τῶν προτάσεων γεγονότων. Στὸν βαθμὸ ποὺ ἐμφιλόχωρεῖ στὴν πρόταση γεγονότων ἀξιολογικὴ πλάνη, ἓνα ἀπὸ τὰ συνιστώμενα μέτρα εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ

6. Ernest NAGEL, "The Value oriented bias of social Inquiry" in *May Brodbeck*, Brodbeck (ed.), *op. cit.*, pp. 98-113.

ἴδιου τοῦ ἐρευνητῆ ἀπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ἐλεύθερος ἀξιολογικῶν κρίσεων, καὶ ἀντίθετα, καλεῖται ὁ ἴδιος νὰ διατυπώσῃ τις ἀξιολογικὴ παραδοχὴς τοῦ σαφέστατα καὶ μὲ πληρότητα πρὶν τὴν ἔναρξιν τῆς ἔρευνας. Ἀνεξάρτητα ἂν ὁ ἐρευνητὴς συμφωνεῖ ἢ ὄχι μ' ἓνα ἀξιολογικὸ ἰδεῶδες, ὁ τρόπος πραγματώσεως τοῦ ἰδεώδους αὐτοῦ, δὲν ἀποτελεῖ ἐρώτημα ἀξίας, ἀλλὰ πρότασις γεγονότος σχετικὰ μὲ τὴν ἐπάρκεια τῶν προτεινομένων μέτρων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ταγμένου σκοποῦ. Ὡστόσο δραπετεύουν ἀπὸ τὴν συνείδησίν μας πολλὰ ἀπὸ τις παραδοχὴς ποὺ ὑπαιστέρονται στὴν ἀνάλυσιν, παρὰ τὴν διάθεσίν μας γιὰ τὴν σαφὴ διατύπωσίν τους. Μία ἀπὸ τις ἀποδείξεις γιὰ ἔγκυρη γνώση εἶναι ἡ προοδευτικὴ ἐλάττωσις τῶν συνεπειῶν τῶν πλανῶν καὶ ἡ διατήρησις μόνον τῶν πορισμάτων ἐκείνων ποὺ γίνονται ἀποδεκτὰ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ κοινότητα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τις ἀξιολογικὴς ἢ τις δογματικὴς δεσμεύσεις τῆς. Κατὰ συνέπειαν, τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἔγκυρη γνώσις τῶν ἀνθρωπίνων ὑποθέσεων εἶναι ἀνέφικτη, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ κοινωνικὴ ἔρευνα εἶναι προσανατολισμένη ἢ ἐπηρεάζεται ἀπὸ ἀξίες, δὲν εἶναι ὀρθόν⁷.

Στὸν βαθμὸ ποὺ ἡ σχέση, μέσων-σκοπῶν, μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ χωρὶς καμιά δέσμευσις στοὺς σκοποὺς αὐτοὺς, τὰ πορίσματα τῆς κοινωνικῆς ἔρευνας γιὰ τις σχέσεις αὐτὲς εἶναι ἀντικειμενικὴς προτάσεις, ποὺ προβαίνουν σὲ ὑποθετικὴς καὶ ὄχι σὲ κατηγορηματικὴς διαπιστώσεις περὶ ἀξιῶν. Εἶναι ἐσφαλμένη ἡ παραδοχὴ ὅτι οἱ ἄνθρωποι προσδίδουν σημασίαν μόνον στοὺς σκοποὺς ποὺ ἐπιδιώκουν καὶ ὄχι στὰ μέσα ποὺ ἐπιλέγουν πρὸς πραγμάτωσίν τους. Ὁ χαρακτήρας τῶν χρησιμοποιούμενων μέτρων ὡς πρόσφορων γιὰ τὴν ἐπίτευξιν κάποιου σκοποῦ, τείνει νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν συνολικὴ ἐκβασιν, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἐπιλογὴ μεταξὺ διαζευκτικῶν μέσων γιὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ταγμένου σκοποῦ εἶναι συνάρτησις ἀξιολογικῶν κρίσεων. Ἀκόμα καὶ ἂν οἱ δεσμεύσεις σὲ εἰδικὴς ἀξιολογήσεις φαίνονται καθαρὰ ὡς προτάσεις γεγονότων στὴν σχέση μέσων-σκοπῶν, δὲν πρέπει νὰ συγχέεται ὁ χαρακτήρας τους. Ὁ ἐρευνητὴς τῶν κοινωνικῶν φαινομένων εἶναι δυνατόν νὰ διαπράξῃ δύο εἰδῶν σφάλματα: εἴτε ν' ἀπορρίψῃ τὴν ὑπόθεσιν μολονότι αὐτὴ εἶναι ἀληθὴς, εἴτε ν' ἀποδεχθεῖ τὴν ὑπόθεσιν μολονότι αὐτὴ εἶναι ἐσφαλμένη. Ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει μαθηματικὴ μέθοδος ἀποφυγῆς τῆς πλάνης αὐτῆς καὶ ἀφοῦ καὶ οἱ δύο τύποι πλάνης εἶναι μεταξύ τους ἀνεξάρτητοι, ὁ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ συγκρίνῃ τὴν σχετικὴ σπουδαιότητα γιὰ τὸν ἑαυτὸ τοῦ τῶν δύο αὐτῶν τύπων πλάνης καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὸν κίνδυνον διαπράξεως τῆς πλάνης ἐκείνης ποὺ εἶναι σημαντικότερη γι' αὐτόν.

Ἡ στατιστικὴ θεωρία φαίνεται νὰ ὑποστηρίζει τὴν θέσιν ὅτι οἱ ἐκτιμή-

7. Gustave BERGMANN, Ideology in May Brodbeck (ed.) *op. cit.*, pp. 123-138.

σεις αξίας υπεισέρχονται αποφασιστικά στους αποδεκτικούς κανόνες των στατιστικών υποθέσεων. Από την άποψη αυτή ή διάκριση μεταξύ φυσικών και κοινωνικών επιστημών μπορεί να κερδίσει κάποια αληθοφάνεια ως προς την φύση του φαινομένου των· στις στατιστικές εκτιμήσεις δεν επιβεβαιώνεται ή διαφορά αυτή, καθώς ή πιθανότητα διαπράξεως της μιάς ή της άλλης πλάνης είναι και στα δύο είδη των επιστημών εξ ίσου δυνατή. Μία άλλη επίσης ομοιότητα μεταξύ των δύο αυτών επιστημονικών κλάδων είναι ότι και στην περίπτωση της φυσικής επιστήμης ο έρευνητής επιλέγει το πρόβλημα προς επίλυση σε συνάρτηση με τα ενδιαφέροντά του.

Με άλλα λόγια, το γεγονός επιλογής προβλημάτων σε συνάρτηση προς το ενδιαφέρον του ερευνητή δεν παρουσιάζει εμπόδια στην επιτυχή επιδίωξη της αντικειμενικώς ελεγχόμενης έρευνας ούτε για τις φυσικές επιστήμες ούτε και για τις επιστήμες των κοινωνικών φαινομένων. Σε καμιά περίπτωση δεν έρευνάται κάθε τί, αλλά μόνο ένα μικρό τμήμα της συγκεκριμένης φυσικής ή κοινωνικής πραγματικότητας που θεωρείται σημαντικό. Ίδιαίτερα για τις κοινωνικές επιστήμες, ή σπουδαιότητα του προβλήματος είναι συναφής προς όρισμένες αξιολογικές ιδέες, ενώ ή έρευνα προϋποθέτει τον έμπλεω νοήματος χαρακτήρα των συγκεκριμένων εμπειρικών δεδομένων για να τα καταστήσει αντικείμενα έρεύνης.

Το πρόβλημα με το σύστημα αξιών ως καθοδηγητικό στοιχείο πλανών στις κοινωνικές επιστήμες τίθεται σε δύο επίπεδα: (α) ο ίδιος ο κοινωνικός επιστήμων επηρεάζεται από τις εκτιμήσεις του για το όρθο και το έσφαλμένο ή από την αντίληψή του γι' αυτό που συνιστά μιαν ικανοποιητική κοινωνική συμπεριφορά και τα κριτήριά του για προσωπική και κοινωνική δικαιοσύνη, και (β) πολλές κοινωνιολογικές αναλύσεις αποτελούν φαινομενικά μεταμφιεσμένες συστάσεις κοινωνικής πολιτικής από την άδηλη έφεση ενός ήθικου μεταρρυθμιστικού ζήλου⁸. Οί επιστήμες των κοινωνικών φαινομένων επιδιώκουν να οργανώσουν τα γεγονότα με νόμους, θεωρίες και υποθέσεις που είναι της ίδιας λογικής φύσεως μ' εκείνα των φυσικών επιστημών. Διαφορίζονται όμως από τις φυσικές επιστήμες, στο μέτρο που οί κοινωνικές επιστήμες ενδιαφέρονται για τα κίνητρα των ανθρώπων, τις αξίες και τα ιδεώδη, θεσμικά, ιστορικά ή ψυχολογικά γεγονότα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι οί κοινωνικοί επιστήμονες διατυπώνουν αξιολογικές κρίσεις, ούτε και ότι ή αλήθεια των έργων τους είναι κατ' αρχήν συνάρτηση αξιολογικών κρίσεων.

Ο Μπέργκμαν υποστηρίζει την άποψη⁹ ότι υπάρχουν τέσσερις ομάδες

8. E. NAGEL, *ibid.*

9. G. BERGMANN, *ibid.*

αίτιωδῶν συντελεστῶν ποὺ πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ἐκπροσωπηθοῦν σ' ὅλες τὶς ἐπιστῆμες τῶν κοινωνικῶν φαινομένων: (α) οἱ ὅροι πλαισίου, (β) οἱ ἀτομικὲς ἀνάγκες, (γ) ἡ γνώση, καὶ τέλος (δ) οἱ ἀτομικὲς διαφορὲς. Ὑπάρχουν σημαντικὲς διαφορὲς στὴν συμπεριφορὰ ἀτόμων ποὺ δροῦν κάτω ἀπὸ τὶς ἴδιες περιστάσεις ἔστω κι ἂν μοιάζουν ἀπ' ὅλες τὶς ἀπόψεις, ἐφ' ὅσον ὁ ἕνας γνωρίζει τὶς ἀξίες του καὶ ὁ ἄλλος δρᾷ μὲ διαφορετικὰ κίνητρα. Ἡ ἀξιολογικὴ κρίση ἀποτελεῖ κίνητρο παντοδύναμο, μιὰ δύναμη ποὺ αὐξάνεται σημαντικά, σὲ ἐκείνους ποὺ τὴν ὑποστηρίζουν μὲ τὴν λογικὴ τῆς σημασίας, ὄχι ὡς κρίση ἀξίας, ἀλλὰ ὡς μεταμφιεσμένη πρόταση γεγονότων.

Ὁ Ροῦντνερ, ἐπανερχόμενος στὸ θέμα τῆς διαφορετικῆς μεθοδολογίας τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν¹⁰, ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι, «ὄχι μόνο ἀντικείμενα καὶ πράξεις ποὺ ἔχουν ἀξία ἢ σημασία ἐμπίπτουν στὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ἀλλὰ καὶ οἱ πράξεις ἀξιολογήσεως (ἀνεξάρτητα ἂν οἱ πράξεις αὐτὲς ἔχουν ἀξία) εἶναι προσιτὰ ἀντικείμενα διερευνήσεως ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἐπιστήμη. Τὸ θέμα ποὺ προκύπτει εἶναι, ἂν τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἐκβιάζουν μιὰ ἰδιαίτερη μεθοδολογία γιὰ τὴν μελέτη τους. Ὑπάρχει κανεὶς λόγος νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ ὑπόθεση, ὅτι τὸ «Χ» ἀξιολογεῖται ἢ θεωρεῖται ὅτι εἶναι σημαντικότερο ἀπὸ τὸν «Υ» εἶναι λογικὰ προσιτὴ στὴν ἐπικύρωση τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου;

Εἶναι κρίσιμο νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀποτελεῖ θέμα τῆς διαδικασίας τῆς ἐπικυρώσεως καὶ ὄχι ἐκείνης τῆς ἀνακαλύψεως· εἶναι ἐρώτημα μεθόδου ἢ λογικῆς ἢ τοῦ σκεπτικοῦ τῆς ἐπικυρώσεως, κι ὄχι τῆς τεχνικῆς τῆς ἔρευνας. Ἡ βεμπεριανὴ θέση δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀπλὴ τεχνικὴ, διότι θὰ ὀδηγοῦσε στὸ συμπέρασμα ὅτι διαφορετικὲς τεχνικὲς πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται σὲ διάφορες ἐπιστῆμες. Ἀπὸ τὴν μεθοδολογικὴ ἄποψη, τὸ ἐπιχείρημα ποὺ προσπαθεῖ νὰ δείξει ὅτι ὑποθέσεις ὅπως (α) δὲν ὑπόκεινται σὲ ἐπιστημονικὴ μέθοδο ἐπικυρώσεως δὲν εἶναι ὀρθό. Γενικὰ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ εἶναι δύο εἰδῶν: (α) Φαινόμενα ἀξίας ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐρευνητὴ νὰ κάνει ἀξιολογικὲς κρίσεις γιὰ τὴν ἐπικύρωση ὑποθέσεων σχετικὰ μὲ τὴν συνδρομὴ κάποιου χαρακτηριστικοῦ ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν. Διότι γιὰ νὰ καθορίσουμε ὅτι τὸ Χ θεωρεῖται σημαντικό γιὰ τὸν Υ ἢ ὅτι ὁ Υ θεωρεῖ σημαντικό τὸ Χ, πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀξιολογικῶς σχετικὰ χαρακτηριστικά, γιὰ νὰ θέσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὴν θέση τοῦ ἀξιολογοῦντος ὑποκειμένου. Διαφορετικὰ τὸ ἐπιχείρημα φαίνεται νὰ ἀξιῶνει ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ ποῦμε ὅτι τὸ Χ ἀξιολογεῖται ἢ μὲ ποιοδὲς τρόπο. (β) Δὲν ὑπάρχει παρατηρήσιμη ἢ ἐμπειρικὰ ἐλεγχόμενη συμ-

10. Richard S. RUDNER, *Philosophy of Social Sciences*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall Inc., 1966, pp. 68-83.

περιφορά, πού ή συνδρομή της νά είναι αναγκαία καί επαρκής γιά τήν ἐφαρμογή ἐπικυρωτικῶν διαβεβαιώσεων. Ἄρα εἶναι ἀδύνατο νά χρησιμοποιοῦμε τὰ σταθερά ἐπικυρωτικά μέτρα τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου γιά τόν ἔλεγχο ὑποθέσεων περὶ ἀξιολογήσεων· μέ ἄλλα λόγια οἱ ἀξιολογικοὶ ἰσχυρισμοὶ τῶν κοινωνικῶν ὑποθέσεων, δέν μποροῦν νά ὀρισθοῦν ἀπὸ κάποιο σύστημα, παρατηρήσεων-βεβαιώσεων, οὔτε καί ἐνδοσκοπικά.

Ὅμως ή ἐπίλυση τῶν προβλημάτων αὐτῶν δέν ἀρκεῖ γιά νά ἀπορρίψουμε καί τὰ δύο ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα, καθὼς ή ἐπιστημονική ἐπικύρωση τοῦ τύπου τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν δέν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τήν συνωνυμία τῶν ἀξιολογικῶν βεβαιώσεων μέ ὁποιοδήποτε σύστημα παρατηρήσιμων συμβάντων. Αὐτὸ πού ἀπαιτεῖται γιά τήν ἐπιστημονική ἐπικύρωση τῆς ὑποθέσεως εἶναι ὅτι κάποια παρατηρήσιμη κατάσταση γεγονότων εἶναι πιθανόν συνακόλουθο τοῦ ἀξιολογικοῦ φαινομένου καί ὅχι ὅτι κάθε παρατηρήσιμη κατάσταση γεγονότων εἶναι ἀναγκαῖος καί επαρκής ὁρος του.

Ἀσφαλῶς λαμβάνοντας τὸ παρατηρήσιμο ἐπακόλουθο —ή τήν ἀπουσία του— ἀπλῶς ὡς ἀπόδειξη σχετική μέ τήν ὑπόθεση, δέν μποροῦμε νά γνωρίζουμε ποτὲ μέ βεβαιότητα ἂν ή ὑπόθεση εἶναι ἀληθής ή ψευδής. Ὅμως βεβαιότητα δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει στ' ἀποτελέσματα καμιάς ἐμπειρικής ἔρευνας. Γιά τόν λόγο αὐτὸ ή θέση μας νά δεχθοῦμε ή ν' ἀπορρίψουμε μιὰ ἀξιολογική ὑπόθεση ἐν ἀπουσία ἀπολύτως συμπερασματικῆς ἀποδείξεως ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸν ἴδιο τὸν ὅρο τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Δέν χρειάζεται οὔτε νά δεχθοῦμε τὸ δεύτερο ἐπιχείρημα ὅτι σταθερὲς ἀξιολογικὲς διαδικασίες εἶναι ἀνεφάρμοστες σὲ φαινόμενα ἀξίας οὔτε τὸ ἰσχυρότερο πρῶτο ἐπιχείρημα ὅτι κάποια ὑποκατάστατη μέθοδος εἶναι ἀναπόφευκτη γιά τήν ἐπικύρωσή τους. Ὁ Ροῦντνερ φαίνεται νά συμπεραίνει ὅτι τὰ ἔμπλεα νοήματος φαινόμενα, ἀξιῶνουν μιὰ μέθοδο στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, διαφορετικὴ ἀπὸ τίς ἄλλες.

Ὁ Νάγκελ¹¹ ὀρθῶς ἀπορρίπτει τήν ἰδεαλιστικὴ ἀξίωση ὅτι γιά τήν ἐρμηνεία μιᾶς πράξεως θὰ πρέπει κανεῖς νά ἐκτιμᾷ τήν πράξη, ὑποστηρίζοντας τήν ἐνότητα τῶν ἐπιστημῶν καί τὸν ἀποκλεισμό τῶν ἀξιῶν. Ὑπάρχει ὅμως μιὰ διαζευκτικὴ ἄμυνα γιά τήν ἐνότητα τῶν ἐπιστημῶν, πού ἀντίθετα, περιλαμβάνει καί δέν ἀποκλείει τίς ἀξίες. Τὸ μέγεθος τῶν ἀποδείξεων γιά τήν ἀποδοχὴ μιᾶς ἐρμηνευτικῆς ὑποθέσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ ποικίλους λόγους. Ὑποστηρίζει ὅτι ή ἀποδοχὴ πιθανολογικῶν ὑποθέσεων ἐκβιάζει ἐκτιμήσεις σύμφωνα μέ πραγματιστικὰ κριτήρια, γεγονὸς πού ἀπορρίπτει τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἐλεύθερης ἀξιολογικῆς κρίσεως προτάσεως. Σκοπὸς τῶν

11. Ernest NAGEL, *The Structure of Science*, New York, Harcourt and Brace, 1961, pp. 485-503.

διαφόρων ἐπιστημῶν, ὅπως τῆς ἱστορίας, τοῦ Δικαίου, κ.λπ. δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ ὁ σκοπὸς αὐτὸς τροποποιεῖται ἀπὸ ἄλλους σκοποὺς καὶ κριτήρια. Ἡ θέση γιὰ τὴν ἀξιολογικὴ οὐδετερότητα, ἀξιῶναι ὅπως τὸ ἀξιολογικὸ σχῆμα διαζευχθεῖ λογικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ κριτήρια τοῦ ἐξηγηματικοῦ κύρους καὶ τῆς εὐλόγης πίστεως· ἀπαιτεῖ ἀκόμη ὅπως ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα εἶναι ἀντικειμενική, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὁ ἐπιστήμων παραμένει ἀξιολογικὰ οὐδέτερος, ὅταν ἐκτιμᾷ τὴν λογικὴ ὀρθότητα τῶν ἐρμηνειῶν του, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι θὰ ἔχομε τὸ ἴδιο συμπέρασμα γιὰ ὅλους τοὺς ἐρευνητές. Δηλαδή ὁ ἐπιστήμων δὲν πρέπει νὰ κάνει ἀξιολογικὲς κρίσεις στὸ πλαίσιο τῆς δικαιολογίας τῆς ἔρευνάς του.

Ὑπάρχουν τρεῖς εἰδικότερες μορφές σύμφωνα μὲ τὸν Λήτς¹² τοῦ ἐπιχειρήματος τῆς ἀξιολογικῆς οὐδετερότητας: (α) Ὁ ἐπιστήμων δὲν πρέπει νὰ ἀναζητᾷ σκοποὺς, οὔτε τὴν ἀλήθεια. Ἀφοῦ οὔτε δέχεται οὔτε ἀπορρίπτει ὑποθέσεις, δὲν χρειάζεται ν' ἀντικαταστήσει τὴν ἀμφιβολία ἀπὸ τὴν ἀληθὴ πίστη. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποδίδει βαθμοὺς ἐπιβεβαιώσεως ἢ διατυπώνει πιθανολογικὲς ὑποθέσεις, ὥστε ἄλλοι ν' ἀποφασίσουν γιὰ τὴν ἀλήθεια ἢ τὸ ψεῦδος τῶν κρίσεών του. (β) Ὁ ἐρευνητὴς ἐμποδίζεται μόνον νὰ κάνει ἀξιολογικὲς κρίσεις πέραν ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση τῶν ὑποθέσεων ὡς πρὸς τὴν πιθανότητά τους νὰ εἶναι ὀρθές. (γ) Ὁ ἐρευνητὴς ἐπιβάλλεται μόνο νὰ κάνει ἀξιολογικὲς κρίσεις ἰδιαίτερης μορφῆς βασιζόμενες στὴν σοβαρότητα τῶν συνεπειῶν τους, ὅταν πράξει μὲ βάση τὶς ἀποδεχθεῖσες ὑποθέσεις. Δύο ἐρευνητὲς μὲ τὶς ἴδιες ἀποδείξεις, ποὺ κάνουν τὶς ἴδιες πιθανολογικὲς ἐκτιμήσεις, μποροῦν λογικὰ νὰ διαφωνοῦν γιὰ τὸ ἀποδεκτὸ μιᾶς ἐρμηνευτικῆς ὑποθέσεως, ἂν ἀποδίδουν διάφορες ἀξίες στὴν σοβαρότητα ἑνὸς πιθανοῦ λάθους. Τὸ πρόβλημα τῆς λογικῆς ἀποφάσεως ἀποτελεῖ ἓνα δίλημμα ἐν ὅψει ἀβεβαιότητος, ποὺ δὲν προτείνει τὴν δομικὴ ὁμοιότητα, ἀλλὰ ἓνα μερικὸ ἀναγωγισμὸ ἢ μιὰ σχέση ἐξαρτήσεως μεταξὺ τῶν διαφορῶν εἰδῶν προβλημάτων.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ρούντνερ¹³ ἔχει ὡς ἑξῆς:

- 1.- Ὁ ἐπιστήμων ὡς ἐπιστήμων δέχεται ἢ ἀπορρίπτει ὑποθέσεις.
- 2.- Καμιὰ ἐπιστημονικὴ ὑπόθεση δὲν ἐπαληθεύεται πλήρως.
- 3.- Ἄρα ὁ ἐπιστήμων πρέπει νὰ ἀποφασίσει, ὅτι οἱ ἀποδείξεις εἶναι ἐπαρκῶς ἰσχυρές ἢ ὅτι ἡ πιθανότητα ἐπαρκεῖ γιὰ νὰ ἐγγυηθεῖ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ὑποθέσεως.

12. James LEACH, "Explanation and Value Neutrality" in *British Journal of Philosophy of Science*, 19, 1968, pp. 93-108.

13. R.S. RUDNER, "The Scientist qua Scientist Makes Value Judgements" in *Philosophy of Science*, 20, 1953, p. 2.

4.- Ἡ ἀπόφαση σχετικὰ μὲ τὴν θεώρηση τῶν ἀποδείξεων καὶ σεβόμενη πόσο πειστικὸ εἶναι τὸ «πειστικὸ ἄρκετά», ἀποτελεῖ συνάρτηση, μὲ τὴν τυπικὴ ἠθικὴ ἔννοια, τοῦ λάθους ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως ὑποθέσεως.

5.- Ἄρα ὁ ἐπιστήμων ὡς ἐπιστήμων κάνει ἀξιολογικὲς κρίσεις.

Ὁ Χέμπελ¹⁴ ἀντίθετα ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη, ὅτι ὁ ἐπιστήμων κάνει κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ προσδίδει βαθμοὺς ἐπιβεβαιώσεως. Ὁ Χέμπελ στὴν προσπάθειά του νὰ περιορίσει τὴν ἀσυνέπεια τοῦ ἀπαγωγικοῦ συμπερασματοσμοῦ, ἀναγνωρίζει τὴν ἀνεπάρκεια τῶν πρώτων τοῦ προϋποθέσεων γιὰ τὴν ἀπαγωγικὴ συστηματοποίηση, ὡς ἐπαρκεῖς ὅρους λογικὰ ἀποδεκτῶν ὑποθέσεων, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἀρχὴ τῆς συνολικῆς ἀποφάσεως. Ὁ κοινωνικὸς ἐπιστήμων πρέπει νὰ κάνει ἀποφάσεις, διότι οἱ ἀποφάσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν συνάρτηση τῆς σοβαρότητας τῆς πλάνης σὲ σχέση μὲ πραγματικοὺς σκοποὺς.

Ὁ Λέβυ¹⁵ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι, ἡ ἀποδοχὴ μιᾶς ὑποθέσεως *H* ὡς ἀληθοῦς (ἢ βεβαιότητα ὅτι ἡ *H* εἶναι ἀληθής) ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐπιλογὴ νὰ δρᾷς μὲ βάση τὴν *H* σχετικὰ μὲ κάποιο εἰδικὸ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ, ἐνῶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιβεβαιώσεως τῆς ὑποθέσεως *H* δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐπιλογὴ νὰ δρᾷς μὲ βάση τὸ *H* σχετικὰ μὲ τὸν ἀντικειμενικὸ σκοπὸ *P* ποὺ εἶναι συνάρτηση τῆς σοβαρότητας τῆς πλάνης σχετικὰ μὲ τὸ *P*, προκαλούμενης ἀπὸ τὴν δράση ἐκείνη ποὺ εἶναι συνάρτηση τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐσφαλμένης ὑποθέσεως. Ὁ Λέβυ ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι τὸ ἐπιθυμητὸ συμπέρασμα προϋποθέτει τὴν βεβαιότητα ἀποδοχῆς τῆς προτάσεως *H* ὡς ἀληθοῦς καὶ ταυτίζεται μὲ τὴν δράση ποὺ ἐπιχειρεῖται μὲ βάση τὸ *H* σχετικὰ μὲ τὸ πρακτικὸ ἀντικείμενο. Ἡ μόνη προϋπόθεση εἶναι ὅτι ἡ πεποίθηση αὐτὴ πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὴν πράξη, ὥστε οἱ πεποιθήσεις νὰ μποροῦν μερικὰ νὰ δικαιολογηθοῦν ἀπὸ πρακτικὲς ἐκτιμήσεις δράσεως, καὶ ὅτι διάφορα λάθη στὴν πράξη λαμβάνονται ὑπ' ὄψη μὲ διάφορους βαθμοὺς σοβαρότητας. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ πρόβλημα καθιερώσεως κανόνων ἀποδοχῆς ἐπιστημονικῶν ὑποθέσεων ἐρμηνείας, ποὺ γίνονται ἀποδεκτὲς καὶ προσθέτουν νέα στοιχεῖα στὸ σῶμα τῆς γνώσεως, μετατρέπεται στὸ εἶδος τῶν ἀξιῶν ποὺ ἀντιπροσωπεύουν οἱ ὠφελιμότητες τῶν ἀποτελεσμάτων ἐκ τῆς ἀποδοχῆς τους. Ὁ ἐπιστήμων πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψη του, στὴν ἀποδοχὴ ἢ στὴν ἀπόρριψη ὑποθέσεων, ὅχι μόνον ἐπιστημολογικὰ κριτήρια, ἀλλὰ καὶ πραγματικὲς ὠφελιμότητες. Ἡ ἀπόφαση ἀπο-

14. C. HEMPEL, "Review of Churchmann's Theory of Experimental Inference" in *Journal of Philosophy*, 46, 1949.

15. I. LEVI, "Must the Scientist Make Value Judgements" in *Journal of Philosophy*, 67, 1961; IDEM, "On the Seriousness of Mistakes", *Philosophy of Science*, 29, 1962, p. 50.

δοχής ή απορρίψεως υποθέσεως, εν μέρει, σχετίζεται με την πράξη και είναι εν μέρει μια απόφαση αποδοχής διαζευκτικών συνεπειών δράσεως.

Ο Λήτς¹⁶ ανασκευάζει το προηγούμενο σχήμα του Ρούντνερ ως εξής:

- 1.- 'Ο επιστήμων δέχεται ή απορρίπτει υποθέσεις.
- 2.- Καμιά επιστημονική υπόθεση δεν επαληθεύεται πλήρως, αλλά υπόκειται σε τροποποίηση.
- 3.- 'Αρα ο επιστήμων πρέπει ν' αποφασίσει αν οί αποδείξεις είναι επαρκείς αρκετά, ώστε να έγγυθηθουν την αποδοχή της υποθέσεως.
- 4.- 'Η επιλογή αποδοχής μιᾶς υποθέσεως H ως αληθοῦς (ή ή βεβαιότητα ότι είναι αληθής) ἐμπεριέχει ως αναγκαῖο ὄρο την διάθεση να πράττεις με βάση την H σχετικά με κάποιο σκοπὸ P.
- 5.- 'Η διάθεση να πράττεις με βάση τὸ H για κάποιο σκοπὸ P ἐμπεριέχει ως αναγκαῖον ὄρο τὴ δράση με βάση τὸ H στίς κατάλληλες περιστάσεις Π.
- 6.- 'Ο βαθμὸς ἐπιβεβαιώσεως ὅτι μιὰ υπόθεση H πρέπει νὰ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐπιλογή νὰ δρᾷς με βάση τὸ H για κάποιο P, ἀποτελεῖ συνάρτηση τῆς σοβαρότητας πλάνης σχετικά με P, πὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν θεμελίωση τῆς πράξεως στὴν ἐσφαλμένη υπόθεση.
- 7.- 'Αρα ἡ απόφαση σχετικά με τίς ἀποδείξεις καὶ σχετικά με τὸ πόσο ἰσχυρὸ εἶναι τὸ κύρος τους, για νὰ δεχθοῦμε λογικὰ μιὰν υπόθεση, ἀποτελεῖ συνάρτηση τῆς σπουδαιότητος ἢ τῆς σοβαρότητας, με τὴν τυπικὴ ἠθικὴ ἔννοια, διαπράξεως σφαλμάτων δεχόμενοι ἢ ἀπορρίπτοντας τὴν υπόθεση.
- 8.- 'Αρα ὁ επιστήμων κάνει πραγματικὲς κρίσεις ἀξίας.

Ο Νάγκελ¹⁷ δέχεται ὅτι οἱ διαζευκτικὲς ἀποφάσεις μεταξὺ στατιστικῶν υποθέσεων πρέπει ἀδιακύμαντα νὰ ὀδηγοῦν σὲ διαζευκτικὲς πράξεις, ἄμεσων πρακτικῶν συνεπειῶν ὅπου τίθενται οἱ διάφορες εἰδικὲς ἀξίες. Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ βαθμοὶ τῶν πρακτικῶν συνεπειῶν καὶ τῶν σχετικῶν πραγματικῶν ὠφελιμοτήτων σ' ἓνα σύστημα υποθέσεων συνδεόμενο με ἄμεσες πρακτικὲς συνέπειες, εἶναι καθοριστικὸ για τὴν ἀποδοχή ἢ τὴν ἀπόρριψή τους. 'Ακόμη κι' ἂν ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου ἡ ἐπιλογή μιᾶς πολιτικῆς, ἀπὸ τὴν ἀποδοχή ἢ τὴν ἀπόρριψη υποθέσεων, δὲν ἐξαρτᾶται εὐθέως ἀπὸ ἄμεσες πρακτικὲς συνέπειες, οἱ δαπάνες ἢ οἱ πραγματικὲς ὠφελιμότητες ἐνδέχεται νὰ σχετίζονται κατὰ περισσότερο ἔμμεσο τρόπο. 'Ετσι σύμφωνα με τὸν Λέβυ ἐκθρονίζεται ἡ παραδοσιακὴ θέση για τὴν ἀξιολογικὴ οὐδετερότητα τῶν επιστημονικῶν προτάσεων.

Σ' ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο ἀναλύσεως, ἡ θέση για τὴν ἀξιολογικὴ οὐδετερό-

16. J. LEACH, *Explanation and Value Neutrality*, op. cit., p. 106.

17. E. NAGEL, *The Structure of Science*, op. cit., p. 499.

τητα τῶν ἐπιστημονικῶν προτάσεων πλήττεται ἀπὸ τὸν ἰδιαίτερο ἐκεῖνο κλάδο τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ποὺ ἀποκαλεῖται *κοινωνιολογία τῆς γνώσεως*. Ἡ ἔννοια τῆς ἀντικειμενικότητας —μὴ παραδοχὴ τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς— συνδέεται μὲ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἐνῶ ἡ ἔννοια τῆς ὑποκειμενικότητας, ὑποστηρίζεται, ὅτι ἀπορρέει ἀπὸ τὸν Ἑγελιανὸ ἰδεαλισμό. Ὁ ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ κάνει δύο σφάλματα: νὰ ἀπορρίψει τὴν ὑποθέση μολονότι εἶναι ἀληθὴς εἴτε νὰ δεχθεῖ τὴν ὑπόθεση μολονότι εἶναι ἐσφαλμένη. Ὁ ἐρευνητὴς —ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει μαθηματικὴ μέθοδος ἀποφυγῆς τῆς πλάνης καὶ ἀφοῦ οἱ δύο αὐτοὶ τύποι πλάνης εἶναι ἀνεξάρτητοι—πρέπει νὰ συγκρίνει τὴν σχετικὴ σπουδαιότητα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τῶν δύο αὐτῶν τύπων σφάλματος, καὶ νὰ ἐκφράσει τὸν κίνδυνο διαπράξεως τῆς πλάνης, ποὺ εἶναι σημαντικότερη, κατ' αὐτόν. Ἡ στατιστικὴ θεωρία φαίνεται νὰ ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι ἐκτιμήσεις ἀξίας, εἰσέρχονται ἀποφασιστικὰ στοὺς ἀποδεικτικούς κανόνες τῶν στατιστικῶν ὑποθέσεων. Δὲν ὑπάρχει κατὰ συνέπεια διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν ἔγκυρη γνώση φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν τῆς δράσεως.

Ἡ *κοινωνιολογία τῆς γνώσεως* τοῦ Κάρλ Μανχάϊμ ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι, ἀφοῦ οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ καὶ τὰ προϊόντα τοῦ πολιτισμοῦ διαρκῶς μεταβάλλονται, ἡ πνευματικὴ δομὴ γιὰ τὴν κατανόησή τους πρέπει νὰ μεταβάλλεται καὶ αὐτὴ, ἐνῶ κάθε ἔννοια ποὺ χρησιμοποιεῖται ἀναφέρεται σ' ἓνα ἰδιαίτερο στάδιο ἐξελίξεως. Οἱ ἔννοιες δὲν ἔχουν —ἄρα— ἄχρονό κύρος· δὲν ὑπάρχει ἀνάλυση κοινωνικοῦ φαινομένου ποὺ νὰ μὴν γίνεται ἀπὸ κάποια ἄποψη. Ἐνῶ σαφὴς διάκριση μπορεῖ νὰ γίνῃ στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες μεταξὺ τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ κύρους τῶν γεγονότων, ἡ διάκριση αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ στὴν κοινωνικὴ ἔρευνα. Ὁ ἱστορικὸς θετικισμός, ὑποστηρίζεται, μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν παγκόσμια ἐπάρκεια τῆς θέσεως, ὅτι ἡ γένεση μιᾶς προτάσεως εἶναι, κάτω ἀπὸ ὅλες τὶς περιστάσεις, ἄσχετη πρὸς τὴν ἀλήθεια τῆς. Ὁ Μανχάϊμ¹⁸ δέχεται ὅτι ἡ ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ γένεση μιᾶς ιδέας, εἶναι ἄσχετη πρὸς τὸ κύρος τῆς, ἐνῶ οἱ χρονικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ὅροι τῆς γεννήσεώς της ἔχουν συνέπειες τόσο στὸ περιεχόμενο ὅσο καὶ στὴν μορφή της. Κάθε ἐποχὴ, ὑποστηρίζει ὁ Μανχάϊμ, ἔχει τὴν θεμελιώδη ἄποψή της καὶ βλέπει τὸ ἴδιο ἀντικείμενο ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς. Οἱ ἴδιες οἱ ἀρχές, ποὺ μὲ βάση αὐτὲς μπορεῖ νὰ ἐξετασθεῖ ἡ γνώση, ἐπηρρεάζονται κοινωνικὰ καὶ ἱστορικὰ κατὰ τρόπο καθοριστικό.

Ἐν τούτοις δὲν ὑπάρχει ἔγκυρη ἀπόδειξη, ὅτι οἱ ἀρχές ποὺ χρησιμο-

18. Karl MANNHEIM, "Ideology and the Sociology of Knowledge" in his *Ideology and Utopia*, New York, Harcourt and Brace, 1959; (ἐλληνικὴ μετάφραση: *Ἰδεολογία καὶ Οὐτοπία* ἀπὸ τὸν Μανώλη ΜΑΡΚΑΚΗ στὸ πιεστήριο).

ποιοῦνται στὴν κοινωνικὴ ἔρευνα γιὰ τὴν ἀπόδειξη πολιτιστικῶν προϊόντων, καθορίζονται κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ προοπτικὴ τοῦ ἐρευνητῆ. Ἀντίθετα τὰ γεγονότα, ποὺ ἀναφέρονται γιὰ τὴν ὑποστήριξη αὐτοῦ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, καθιερώνουν, στὴν καλύτερη περίπτωση, μόνο μιὰ ἐνδεχόμενη αἰτιώδη σχέση μεταξὺ τῶν ἀνθρώπινων δεσμεύσεων καὶ τοῦ κανόνα γιὰ τὸ γνωσιακὸ κύρος. Ὁ κοινωνικὸς ἐπιστήμων μπορεῖ ν' ἀποκαλύψει τὴν προοπτικὴ του καὶ νὰ διατυπώσῃ τὰ πορίσματά του σχετιστικά, δηλώνοντας ὅτι τὰ πορίσματά του συμμορφώνονται μὲ τοὺς κανόνες τοῦ κύρους στὴν προοπτικὴ του, ὅποτε τὰ πορίσματά του θὰ ἐπιτύχουν σχετικιστικὴ ἀντικειμενικότητα. Εἶναι ὅμως δύσκολο νὰ διαχωρίσουμε σὲ τί διαφέρει ἡ σχετικιστικὴ ἀντικειμενικότητα ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικότητα. Οἱ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, ποὺ διατυπώνουν τὰ εὐρήματα τοὺς ἀνάλογα μὲ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν παραδοχὴ ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατο κατ' ἀρχὴν νὰ καθιερώσουν συμπέρασμα γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν πορισμάτων σὲ ἄλλους τομεῖς ἔρευνας.

Ὁ Μανχάϊμ ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι αὐτοὶ ποὺ λειτουργοῦν μὲ διαφορὲς ἀσυνεπεῖς κοινωνικὲς προοπτικὲς μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν ἀντικειμενικότητα, μὲ τὴν σχετικιστικὴ διατύπωση τῶν ἀσυμβίβαστων ἀποτελεσμάτων τους, ἢ ἐπινοώντας μιὰ φόρμουλα ποὺ θὰ μεταφράζει τὰ ἀποτελέσματα τῆς μιᾶς σ' ἐκεῖνα μιᾶς ἄλλης (ἓνα κοινὸ παρανομαστή γιὰ τὶς ποικίλες προοπτικὲς). Ἡ ἀναζήτησις τῆς φόρμουλας ἀποτελεῖ φάση στὴν ἔρευνα ἀμετάβλητων σχέσεων στὸ θέμα, ὥστε οἱ διατυπώσεις τῶν σχέσεων αὐτῶν νὰ εἶναι ἔγκυρες ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη προοπτικὴ ποὺ ἐπιλέγει κανεὶς ἀπὸ μιὰ σειρὰ προοπτικῶν ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἀναγνωρίζοντας ὅτι ἡ ἀναζήτησις τέτοιων ἀμετάβλητων προοπτικῶν στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες εἶναι ταγμένη σὲ ἀποτυχία, οἱ ὑπερασπιστὲς τῆς ἀξιώσεως αὐτῆς, ἐγκαταλείπουν αὐτὸ ποὺ κατ' ἀρχὴν ἦταν ἡ κύρια θέσις τους. Μολονότι ὑπάρχουν ἀναμφίβολα σημαντικὲς δυσκολίες στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, δὲν ὑπάρχει ἀδυναμία ἀντικειμενικῆς γνώσεως¹⁹.

Τὰ συστήματα ἰδεῶν ποὺ ὑποστηρίζονται ἀπὸ ἀνθρώπους ἢ ὁμάδες κοινωνικὲς ἢ ὅπως λέει ὁ Μανχάϊμ ἀπὸ ιδέες ὑπαρξιακὰ θεωρούμενες εἶναι γεγονότα. Ὡς τέτοια εἶναι παντοδύναμες ἀξίες. Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι αἰτία, ἔχει καὶ κατ' ἀνάγκη κάποιο ἀποτέλεσμα. Μὲ ἄλλα λόγια, τὰ ἴδια τὰ λογικὰ κατηγορήματα προσδιορίζονται αἰτιωδῶς ἐνῶ οἱ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες ἐπιδιώκουν ν' ἀποκαλύψουν τὶς αἰτίες καὶ τὶς συνέπειές τους. Αὐτό, ποὺ κά-

19. Παναγιώτῃ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Τὸ ἄτομο ὡς ὄριο τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ ἐπιστητοῦ*, μετάφραση ἀπὸ τὴν γερμανικὴ στὴν *Κοινωνιολογικὴ Προοπτικὴ*, Μανώλῃ ΜΑΡΚΑΚΗ (ἐκδ. Α.Ν. Σάκκουλας), Ἀθήνα 1987, σσ. 223-237.

ποιος γνωρίζει και πιστεύει, μπορεί κατ' ἀρχὴν νὰ προβλεφθεῖ ἀπὸ τοὺς δύο κλασσικοὺς συντελεστές, τὶς ἀνάγκες τοῦ καὶ τὸ περιβάλλον τοῦ, δηλαδή τὴν κοινωνία. Ἄν ἓνα λογικὸ κατηγόρημα ἀποτελεῖ ἰδεολογία, τὸ γεγονὸς αὐτό, ἡ ἰδιαίτερη μορφή ποὺ παίρνει ἡ ἰδεολογία καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐσφαλμένης λογικῆς καθορίζονται αἰτιωδῶς καὶ ὑπόκεινται σὲ ἐρμηνεία. Πῶς μπορῶ νὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ διάκριση μεταξὺ ἀξίας καὶ γεγονότων, ὅπου τὸ κάθε τι βασίζεται, δὲν ἀποτελεῖ καθεαυτὴ μιὰ ἰδεολογικὴ διάκριση; Σύμφωνα μὲ τὸν Μανχάϊμ ὁ ἐπιστήμων δὲν ἐπιτυγχάνει τίποτα περισσότερο παρὰ μιὰ «ὑποκειμενικὴ εἰκόνα» τοῦ πραγματικοῦ ἀντικειμένου· γνωρίζει ἄραγε μὲ πληρότητα κανένα πραγματικὸ ἀντικείμενο; Ὑπάρχει μιὰ δομικὴ ὁμοιότητα μεταξὺ τῶν προβλημάτων τοῦς· ἡ ἐπιστημονικὴ ὑποκειμενικότητα συνδέεται μὲ τὴν φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ κοινωνιολογικὴ ὑποκειμενικότητα συνδέεται μὲ τὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες. Ἐν τούτοις ὅπως καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιστημολογικῆς ὑποκειμενικότητος ἔτσι κι ἐκεῖνο τῆς κοινωνιολογικῆς ὑποκειμενικότητος εἶναι ψευδοπρόβλημα. Ἐμφανίζεται ὡς πρόβλημα μόνο στὸ μέτρο ποὺ δὲν διακρίνει μεταξὺ κρίσεων ἀξιῶν καὶ προτάσεων γεγονότων, ἀντιμετωπίζοντας ὁρισμένα ἀπὸ τὰ πρῶτα ὡς ἀντιληπτικὴ πλάνη ἢ ὡς συστηματικὲς πλάνες λόγῳ τῶν περιστάσεων. Τότε ἡ ὑποκειμενικότητα τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων μπορεῖ νὰ ὑποβάλλει κανένα νὰ πιστέψει —ὅπως πράττει ὁ Μανχάϊμ— ὅτι ἡ ἀποκάλυψη τῆς αἰτιώδους ἐξαρτήσεως ἔχει ἐπανατοποθετήσῃ τὸ ἐπιστημολογικὸ ἐρώτημα. Ἀντίθετα πρὸς αὐτό, ἡ διάκριση γεγονότων καὶ ἀξιῶν ποὺ ἐρμηνεύει τὴν διαβόητη ὑποκειμενικότητα εἶναι σαφὴς καὶ ὄχι προβληματικὴ, ὅπως εἶναι ἐκείνη ἐνὸς φυσικοῦ ἀντικειμένου, μιᾶς ἀντιλήψεως καὶ μιᾶς ἀπάτης. Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι θέματα λογικῆς καὶ ὄχι κοινωνιολογικῆς ἀναλύσεως, καθὼς προηγούμενα καὶ εἶναι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς κοινωνιολογικὲς ἐκτιμήσεις²⁰.

Ὅπως ὁρισμένοι ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς φιλοσόφους ἔτσι καὶ ὁ Μανχάϊμ ἐντυπωσιάζεται ἀπὸ τὴ σύγκρουση μεταξὺ τῶν ἐν μέρει ἰδεολογικῶν δομῶν, ποὺ ὁμοιάζουν μὲ ἐπιστήμη καὶ ἀρνεῖται τὴν δυνατότητα τῆς ἀντικειμενικῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης. Ὑποστηρίζει ὅτι κάθε λογικὸ κατηγόρημα εἶναι ἰδεολογικό. Ἄν ὅμως κάθε λογικὸ κατηγόρημα εἶναι ἰδεολογικό, καὶ εἶναι καθεαυτὸ ἀντικειμενικὰ ἀληθινό, πῶς τὸ γνωρίζομε;

Ἡ ἐλεύθερη διάνοηση, δηλαδή κοινωνικοὶ ἐπιστήμονες, μέλη τῶν διανοουμένων καθὼς μετακινουῦνται ἐλεύθερα σὲ διάφορες κοινωνικὲς ομάδες, προτείνει ὁ Μανχάϊμ²¹, ὅπως καὶ ἀπὸ τὸ συμφέρον τῆς ομάδας τοῦς, συλλέ-

20. Μ. ΜΑΡΚΑΚΗΣ, «Κοινωνιολογία τῆς γνώσεως καὶ Φιλοσοφία τῆς γνώσεως» στὸ ἔργο τοῦ *Κοινωνιολογικὰ Κείμενα* (ἐκδ. Γ. Φέξης), Ἀθήνα 1983, σσ. 11-20.

21. Κ. MANNHEIM, *op. cit.*

γουν καὶ συγκρίνουν ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἰδεολογιῶν γιὰ νὰ καταλήξουν σ' ἓνα σύνθεμα ἰδεολογίας, ποὺ γίνεται ἀποδεκτὸ γενικότερα καὶ ἐπιτυχάνει τὴν πρόοδο. Πρόοδο ὅμως σὲ τί; Ἕνας ὑποκειμενιστὴς δὲν μπορεῖ νὰ προσδιορίσει τί εἶναι πρόοδος καὶ ἰδιαίτερα τὴν προσέγγιση σὲ μιὰ ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια, ποὺ τὴν ὑπαρξή της εὐθέως ἀρνεῖται. Ὁ κοινωνικὸς ἐπιστήμων γίνεται ἔτσι θεατὴς στὸ κοινωνικὸ δράμα.

Τὸ ἀρχικὸ δόγμα τοῦ Μανχάϊμ γιὰ τὴν ἰδεολογία εἶναι τὸ ἴδιο μιὰ ἰδεολογικὴ δομὴ καὶ ἔχει λογικὸ ἐνδιαφέρον νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ὅτι τὸ λογικὸ κατηγόρημα δὲν εἶναι ἰδεολογικό. Ἀλλὰ ἡ συνέπεια καθ'αυτὴ δὲν εἶναι κριτήριον τῆς ἀλήθειας. Ὁ Μανχάϊμ εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι τὸ ἀντικειμενικὸ λογικὸ κατηγόρημα εἶναι κατάλοιπο προηγούμενων ἐποχῶν, ὅταν τὸ λειτούργημα τῆς ἰντελλιγκέντσια ἀσκεῖτο ἀπὸ μιὰ συντηρητικὴ κάστα, ποὺ ἀξίωνε τὸ προνόμιον προσβάσεως σὲ αἰώνιες ἀλήθειες ὑπεράνω τῶν ἰδεολογικῶν ἀγώνων. Ὑπάρχουν ἄραγε αἰτίες ποὺ κάνουν ὁρισμένους ἀπὸ μᾶς νὰ δοῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ ἄλλους τὴν πλάνη; Καταλήγουμε στὴν θέση ὅτι οἱ κρίσεις ἀξίας καθ'αυτὲς δὲν εἶναι ἰδεολογικὲς. Οὐτε ὅμως εἶναι ἐσφαλμένες ἐπειδὴ δὲν εἶναι λογικὰ τοῦ ἴδιου εἶδους μὲ προτάσεις γεγονότων, συμπεριλαμβανομένων ἐκείνων τῆς ἐπιστήμης. Ὡστόσο μιὰ ἰδεολογικὰ ἐλεύθερη κοινωνία δὲν εἶναι δυνατή.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀντικειμενικότητος τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν — συμπεραίνοντας — δὲν φαίνεται νὰ τίθεται διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀφοῦ κρίσεις ἀξίας ἐμφιλοχωροῦν στὴν ἐπιλογὴ καὶ στὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ ἰδεολογικὸς καθορισμὸς τοῦ περιεχομένου τῆς γνώσεως, δηλαδὴ ἡ γνώση ὡς ἡ κοινωνικὴ ἐκείνη ἐμπειρία ποὺ ὑπερασπίζεται ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως, δὲν φαίνεται νὰ κερδίζει λογικὴ πειθὼ καὶ ἐμπειρικὴ ἐπαλήθευση.

Ἐν τούτοις ἡ διαφορὰ ποὺ σημειώνεται μὲ τὴν ἐμφιλοχώρηση πρακτικῶν κριτηρίων γιὰ τὴν ἀπόρριψη ἢ τὴν ἀποδοχὴ μιᾶς ὑποθέσεως τείνει νὰ ἐπισημάνει μιὰ διαφοροποίηση τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, στὸ μέτρο ποὺ τὰ πρακτικὰ ἀξιολογικὰ κριτήρια στὴν περίπτωση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δὲν σχετίζονται τόσο μὲ τὸ κύρος τῆς γνώσεως καθ'αυτά (τὴν ἐπιστημολογικὴ ἀντικειμενικότητα), ὅσο μὲ τὴν ἐφαρμογὴ της. Ἡ διάκριση αὕτη ὡς πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητα φαίνεται ἐντονότερη σὲ ἐπιστῆμες ὅπως τὸ δίκαιο, ἢ τὴν ἱστορία, ἐνῶ γίνεται ὀλιγότερο σημαντικὴ στὴν κοινωνιολογικὴ ἔρευνα προβλημάτων, ποὺ ὑπόκειται, ὡς πρὸς τὴ μεθοδολογία, σὲ ποσοστικὲς ἀναλύσεις. Ἀντίθετα τὸ εἶδος τῶν κοινωνιολογικῶν προβλημάτων ποὺ ἀναφέρεται στὸν ἔμπλεω νοήματος χαρακτήρα κοινωνικῶν φαινομένων, τείνει νὰ προσεγγίζει, ὡς πρὸς τὸ κύρος τῶν διατυπωμένων προτάσεων, τὴν ἐπιστημολογικὴ ἀντικειμενικότητα τῆς τυπικῆς λογικῆς.

Μανώλης ΜΑΡΚΑΚΗΣ
(Ἀθήνα)

M. MARKAKIS

EPISTEMOLOGY OF THE VALUE JUDGEMENTS

Summary

In this paper an attempt is being made to examine the epistemology of the value judgements and propositions of the social sciences in particular in comparison to that of the sciences of nature. In the degree to which the value element is a substantive and constitutive part of social action and of social institutions, such an element definitely enters into the formulation of social action propositions, the tendency to challenge the objectivity of such propositions and to consider them as wrong ones is erroneous. In addition, in the degree to which the value judgement in social science's propositions is indispensable, there also emerged the impossibility for their definitely classification as either false or true. Within such a frame of analysis, we can not claim that something is false unless we possess that which is true, and therefore, the distorted or ideological nature of knowledge (which the sociology of knowledge proclaims) seems to be meaningless. Within a probability frame of reference, the degree to which causal inferences could be made to explain and predict a group of events, sociological laws tend predominately to appear as statistical hypotheses or statistical regularities in terms of motives and values important for social action. Yet, the selection of a causal process seems to depend on social scientist's convictions and value judgements — as it happens in the realm of social sciences as well. Important seems to be the distinction between value judgements and propositions on facts. Whether a person has a certain value is a proposition of fact, while, on the other hand, the epistemological validity of such value judgements is the problem to be solved. Finally, the attempt to identify proposition's objectivity with truth itself, seems to transform truth into a predicate of propositions. Science can not contribute to the conformation of the categorical value structure, while, on the other hand, some non-conditional value judgements have to be made in both, social and physical sciences in terms with the objectivity of their propositions. Yet, hypothesis testing can not be considered as unequivocal, while the social science in particular has to preserve a degree of open mind to modifications achieved through the freedom of actors and the unpredictable as well.

Manolis MARKAKIS

